

Meer leerlingbegeleiding minder zorg

Hij kijkt heel bedenkelijk als we hem typeren als de 'godfather' van de leerlingzorg in het Nederlands onderwijs. "Orthopedagogen zoals mijn dochter Chaja houden zich met 'zorg' bezig", zegt Nathan Deen (1930), onderwijspedagoog en emeritus hoogleraar leerlingbegeleiding aan de Universiteit Utrecht. "Mijn opdracht, die ik van het Ministerie van onderwijs kreeg, was een heel andere, namelijk de begeleiding van *gewone* leerlingen."

We spreken met Nathan en Chaja Deen, vader en dochter, beiden zeer begaan met de vraag of het huidige onderwijs wel voldoende tegemoet komt aan datgene wat kinderen van nu nodig hebben. Chaja (1961) heeft als orthopedagoog veel ervaring in het onderwijs en in de jeugdzorg. Tegenwoordig is ze landelijk projectleider voor het versterken van de Zorg- en Advies-teams (ZAT's) in het voortgezet onderwijs bij het Nederlands Jeugd Instituut.

Aanleiding is de aanhoudende discussie over de vraag of het onderwijs niet teveel 'verzorgelijkt'. Er is veel te doen over passend onderwijs, het aantal rugzakjes is in drie jaar tijd verdubbeld, er is een enorme overdiagnose van stoornissen, de jeugdzorg kan het aantal aanmeldingen niet aan, en in de school lijken steeds meer mensen zich met zorg bezig te willen houden. "Wat is er toch allemaal aan de hand met die zorg in de school", vroegen we aanvankelijk aan Nathan Deen. Die zei meteen: "Dat kan je beter aan mijn dochter vragen, want ik kijk er nu alleen nog maar van een afstand naar terwijl zij er middenin zit. En - veel betekenend - wij zouden het wel eens niet helemaal met elkaar eens kunnen zijn!" Genoeg reden voor een duo-interview.

Organiseren van aandacht

"Het ministerie van onderwijs was toen ik met mijn opdracht begon, erg ontevreden over de kwaliteit van het schooldecaanaat. Er moest veel meer aandacht komen voor de vraag 'wat hebben kinderen nodig om goed te kunnen leren? Hoe kan je docenten leren om meer oog te hebben voor de behoeften van de individuele leerling, zeker ook in de puberteit? Daarom zijn we begonnen met het ontwikkelen van een systeem van leerlingbegeleiding. In de Verenigde Staten noemde men dat 'Guidance and Counseling', zeg maar de ondersteuning van leerlingen bij alledaagse vragen en problemen. Het idee was dat mentoren getraind werden

om dat te kunnen doen. We wilden *nadrukkelijk* geen therapeuten van ze maken. Het ging ons om het organiseren van aandacht voor elk individueel kind. Zowel in de klas bij de leraar als bij de mentor. Je zou in de terminologie van nu kunnen zeggen dat we bezig waren met het verhogen van de pedagogische kwaliteit van het alledaagse leren. De term 'opvoeden' werd in die tijd angstvallig vermeden, anders waren we de school waarschijnlijk nooit binnengekomen.

"Mijn zorg is", vervolgt Nathan, "dat die hele institutionalisering die ik rond het *passend onderwijs* aantref wel eens ten koste kan gaan van de *gewone* zorg voor de *gewone* leerling. Als ik de teksten lees die de staatssecretaris hierover rondstuurt dan vrees ik dat de zorg in allerlei stukjes wordt opgedeeld en over het totale veld wordt verspreid. Ik zie daarbij een soort pendelbeweging ontstaan: we hadden in Nederland een meer dan voortreffelijk systeem van speciaal onderwijs dat in de wereld hoog aangeschreven stond. Je had wel zestien mogelijkheden om kinderen naar speciale scholen te verwijzen. Het grote nadeel was natuurlijk dat kinderen in een van die zestien categorieën werden opgedeeld. Zat je eenmaal in zo'n vakje dan kwam je daar maar heel moeilijk weer uit. Daarom ontstond er een tegenbeweging: in de VS heette dat *Mainstreaming*, en bij ons werd dat *Weer Samen naar School*. Daarvoor moest het VSO (Voortgezet Speciaal Onderwijs, red.) opgeheven. Nu beweegt de pendel weer terug en gaan we via het zorgloket toch weer de andere kant uit. Door de output-financiering en de enorme nadruk die de inspectie op de toetsing legt, ontstaat de neiging om alles wat niet in de Mainstream past, weg te sluisen. Men is heel bang dat anders de naam van de school naar de bliksem gaat.

Tijdgeest

"Die institutionalisering waar jij het over hebt", sputtert Chaja tegen, "dat is nu exact mijn core-business... Die zestien soorten speciaal onderwijs zélf waren juist het probleem. Hoe verschillend moet je zijn? Jij zegt: waarom zijn ze nou gaan morrelen aan een goed werkend systeem? Maar ik denk dat *passend onderwijs* niet meer maar ook niet minder is dan ervoor te zorgen dat elke leerling op de goede plek komt, dat iedereen binnen maar ook buiten de school zich daarvoor verantwoordelijk voelt. Toen ik als orthopedagoog in een brede scholengemeenschap in Almere werkte, hadden we de zorg voor kwetsbare leerlingen bovenscholings georganiseerd. Dat was een prima systeem dat niet bestand bleek tegen de tijdgeest: nadruk op resultaten, op toetsing, op doorstroming. Het lang geïntegreerd opvangen van leerlingen werd door de buitenwereld helaas niet beloofd, vandaar dat het systeem eind jaren negentig opzij werd gezet."

"Is Nathan's vrees terecht", vragen we Chaja, "dat die allesomvattende zorg ten koste gaat van de gewone opvoeding en begeleiding van de gewone leerlingen?"

"Passend onderwijs en REC-vorming zijn nu vooral nog een bestuurlijke zaak. Uiteindelijk gaat het er om dat het idee van zorg op maat juist bij de docent in de klas terecht komt", antwoordt Chaja.

Verleidelijk

"Kunnen docenten dat eigenlijk wel?", is onze volgende vraag, "hebben zij daar wel tijd voor, moet je dat eigenlijk wel willen? Moeten ze zich niet juist meer met het primaire proces bezighouden?" "Dat zijn wel veel vragen tegelijk", grapt Chaja. "Ik ben het in ieder geval met mijn vader eens dat er tegenwoordig wel heel erg veel aandacht uitgaat naar verwijzingen, structuren en budget-

ten. Ook ben ik het met hem eens dat de gewone opvoedkundige expertise terug moet naar de leerkracht voor de klas; de mentor moet de spil blijven. Maar passend onderwijs is daar niet strijdig mee. Je moet het meer zien als een beheersingsmiddel, de groei van het speciaal onderwijs is dermate spectaculair dat het een belangrijk maatschappelijk probleem is geworden. Via het model van *passend onderwijs* moet je proberen de problematiek van sommige leerlingen binnen je eigen organisatie op te lossen. Je doet dit door efficiënt gebruik te maken van externe deskundigheid. Onbedoeld, en daarin schuilt het gevaar, wordt er juist een bonus gezet op stoornissen en op het uitbesteden daarvan. Als bijvoorbeeld bij een kind een psychische stoornis wordt geconstateerd, komt het al gauw in aanmerking voor een 'cluster 4-rugzakje'. Dit kan voor een school soms een heel verleidelijke verwijzing zijn."

"En daar zie je nou precies het failliet van *Weer Samen naar School*", mengt Nathan zich in de discussie. "Want dat was een beleid dat werd bedacht om de uitwassen van de specialisering, dat wil zeggen de groei van het speciaal onderwijs tegen te gaan. Daar hebben oud-collega's als Klaas Doornbos en Luc Stevens zich fanatiek voor ingezet. Maar ja, de investeringen die daarvoor nodig waren en die ze keurig hadden uitgerekend, die zijn er nooit gekomen. Het idee was prachtig,

maar als de voorwaarden er niet zijn..."

"Ik weet niet of die doelstelling van *Weer Samen naar School* eigenlijk wel haalbaar was", reageert Chaja. "Als een school het quotum van twee procent zorgleerlingen bereikt had, werden de overige zorgleerlingen alsnog doorverwezen naar het speciaal onderwijs. De vraag was bovendien of de docenten wel genoeg geschoold waren om met al die verschillen in hun klas om te gaan. Want hoe meer problematieken je in de basisbegeleiding stopt, hoe minder kinderen er naar specialistische voorzieningen hoeven te verdwijnen."

Onzinnig

"Wordt het primaire proces er niet juist beter van als docenten wat minder aandacht hoeven te besteden aan alles wat met zorg en begeleiding te maken heeft. Dit kunnen ze dan overlaten aan diegenen die daar speciaal voor zijn opgeleid. Er wordt tegenwoordig immers veel geklaagd over de kenniskant van het onderwijs", is onze reactie?

Beter hadden we Nathan niet op het puntje van zijn stoel kunnen krijgen. "Wat een onzinnige vraag is dat, dat is nu precies wat die neo-conservatieven van Beter Onderwijs Nederland (BON) de hele tijd beweren. Maar het is echte klinkklare nonsens, iedereen die in het onderwijs werkt weet dat je geen les kunt geven zonder opvoeding en begeleiding, dat is een eenheid. En als die eenheid wordt verbroken, dan wordt het lesgeven onmogelijk!"

"Tsjaj", zegt Chaja, "die discussie leidt inderdaad tot niets, het gaat er ook niet om wat die heren van BON vinden, centraal behoort te staan wat een kind nodig heeft. Kinderen hoor je als persoon te bejegenen, ze hebben respect nodig en je moet ze zoveel mogelijk verantwoordelijkheid geven. En precies hetzelfde geldt voor docenten. Zij kunnen dit soort basale pedagogische begeleiding alleen maar aan kinderen geven als ze zelf

met voldoende respect worden bejegend, als er voldoende ondersteuning voor ze is, als hen niet door allerlei regeltjes van bovenaf de verantwoordelijkheid uit handen wordt geslagen. Juist een goede basale zorg kan een dam opwerpen tegen de almaar toenemende therapeutisering!”

“Goh, dan zijn we toch meer eens dan we dachten”, constateert vader Nathan tevreden. Chaja gaat verder en meldt dat er in de scholen heel veel in dichte kamertjes werd getherapeutiseerd. Dit komt op sommige scholen nog steeds voor. Maar dat zijn dan ook de scholen die niet de beschikking hebben over een goed functionerend zorgadviesteam. Die therapeutisering gebeurt juist door docenten die als zorgcoördinator, geheel in de traditie van haar vader, zijn opgeleid tot leerlingbegeleider.”

Reddende Engel

Oei, dat is tegen het zere been. “Zo hebben wij het begrip leerlingbegeleiding in elk geval nooit bedoeld”, voert Nathan aan. “De leerlingbegeleiders die wij hebben opgeleid hadden in de eerste plaats de taak om mentoren te trainen en te ondersteunen. Daarnaast moesten ze ook kunnen bepalen waar de gewone zorg ophield en bijzondere zorg of gespecialiseerde hulp noodzakelijk was. Dan moest er doorverwezen worden. Ze zijn niet opgeleid als hulpverlener, daar ligt voor mij een heel duidelijke grens”.

“Bovendien”, zegt Chaja, “is hulpverlening binnen de school niet zo’n goed idee. De school moet in de eerste plaats een veilige leeromgeving zijn voor het kind. Het is lang niet altijd verstandig om bijvoorbeeld ingewikkelde gezinskwesties de school binnen te halen. Professioneel betekent dat je heel goed weet wat je wel of niet moet doen, en ook om je in dat soort beslissingen goed te laten adviseren. Wat je heel veel tegenkomt is dat mensen het

omgekeerde doen: problemen van kinderen naar zich toetrekken, denken dat ze de reddende engel moet zijn. Dat is begrijpelijk, maar vaak juist heel onprofessioneel.”

Terug naar het begin. De *verzorgelijking* van het onderwijs, de institutionalisering die ermee gepaard gaat, de toetsingsdruk. Het lijkt er niet vrolijker op te worden in het onderwijs? Hoe kijken beiden daar nu tegen aan?

“Ik zie allerlei nieuwe kansen”, zegt Chaja. “Want nu de verantwoordelijkheid voor passend onderwijs bij de schoolbesturen komt te liggen verdwijnt de bonus op stoornissen die het aanbod van en de vraag naar zorg in de school nu ontzettend aanjaagt. Scholen krijgen er juist belang bij om de pedagogische kwaliteit van hun onderwijs zo te verbeteren dat zo weinig mogelijk kinderen extra zorg nodig hebben.”

“Dat lijkt me nu een heel goede zaak”, zegt Nathan. “Misschien zouden ze gewoon weer eens meer aan leerlingbegeleiding moeten gaan doen...”

Roel Gordijn, algemeen directeur Esloo Scholengroep, Micha de Winter, hoogleraar pedagogiek Universiteit Utrecht

